

PAPER DETAILS

TITLE: Bâkillânî: Bir Onuncu Asir Spekûlatif Kelâmcisinin Hiristiyanlık Temel Doktrinlerine Reddiyesi

AUTHORS: Wadi Z Haddad/ Çev Süleyman AKKUS

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/153784>

Bâkıllânî: Bir Onuncu Asır Spekûlatif Kelâmcısının Hıristiyanlık Temel Doktrinlerine Reddiyesi*

Wadi Z. Haddad** / çev. Süleyman AKKUŞ***

İslâm'ın ilk gelişimi çoğunlukla Politeizm tarafından karakterize edilmiş bir çevrede yer almasına rağmen, teşekkül dönemi, içinde Yahudiler ve hatta bazı Hıristiyanlarla da irtibatın olduğu bir dönemdi. Medine dönemine girilmesiyle birlikte İslâm'ın ayırt edici özelliği Yahudilik ve Hıristiyanlık inanç esaslarına zıt olarak temellendirildi. Böylece Kur'an bu inançlar hakkında onlar arasında ilişkilerin temeli olacak bazı temel öğretileri sağlamıştır.

İslâm Arabistan sınırlarının ötesinde yayılmaya başlayınca ilk olarak Hıristiyanların hâkim olduğu topraklarda ilerleme kaydetti. Bunun sonucu olarak İslâm hukuku ve Kur'an'ın tefsiriyle ilgili edebiyata paralel olarak, özellikle Hıristiyan doktrinlerine hitap eden bir polemik edebiyatı külliyatı ortaya çıktı. Bu edebiyat Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki münasebetlerle şekillendi ve etkilendi. Her iki taraf hakikati ve kendi doktrinlerinin üstünlüğünü göstermeye çalıştı. İlk karşılaşmada her grup nihai otorite olarak kendi kutsal kitabına başvurdu. Diyalog kısa süre sonra başarısızlıkla sonuçlandı. Çünkü bir taraftan Müslüman tebliğciler Hıristiyan kutsal kitabının tahrif edilmiş, sonuç olarak sona erdiğini ve geçersiz olduğuna

inandılar, diğer taraftan, Hıristiyanlık ilahi vahiy olarak kabul etmediler.

Müslümanlar daima tartışma hakkında kendine güvenen bir tutumla çoğu Musevi ve Hıristiyan kutsal kitaplarına kani idiler. Müslümanlar için genel prensipler konusunda beyan edilen bu prensipler şu şekilde: İslâm'dan başka din ararsa (hıristiyanlık ve "Kitap ehliyle ancak en güzel diyalog ve tartışma için temel Kur'an'ın daha önceki kutsal kitapları) şimdiki şekillerine daha üstün âyetlerin ifade ettiği gibi sahipleridir.

Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında, her iki taraf, kendi kutsal kitaplarından iktibas yaparak teslis konusunda -iki din arasında Mesih hakkında söylediklerini Meryem'e ait bir kelime ve âyetlere başvurdular. "(Allah) buna son verin. Çünkü Allah Tanrı'dır, Tanrı yücedir." (Nisa, 4/171) Meryem oğlu İsa olduğunu ifade edenler gibi k

* Bu makale, Yvanne Yazbeck Haddad ve Wadi Zaidan Haddad, tarafından editörlüğü yapılan *Christian-Muslim Encounters*'ın "A Tenth-Century Speculative Theologian's Refutation of the Basic Doctrines of Christianity: Al-Bâkıllânî (d. A.D.1013)" adlı bölümünün (University of Florida, 1995, s. 82-94.) çevirisidir.

** Yazar hakkında metinde herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir.

*** Yrd. Doç. Dr., Sakarya Ü. İlahiyat F. Kelâm Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Al-i imran, 3/19. Bütün alıntılar yapılan ingilizce tercümesi *The League*, 1977.

² Al-i imran, 3/85.

³ Ankebut, 29/46. Âyet şöyle devam eder: "Ancak en güzel tarzda mücadele ettiniz, inandık. Tanrımız ve Tanrınız bir."

tek bir Tanrı vardır ve kim Tanrının üç olmasında ısrar ederse acı veren bir akıbete ulaşacaktır.⁴

Polemiksel tartışmaların ikinci adımı, Müslümanların kendi görüşlerini Arabistan yarımadası, Suriye, Mezopotamya, İran, Kuzey Afrika ve İber yarımadası boyunca emniyet altına almalarından sonra başladığı görülür. Müslüman imparatorluğun halkı yavaş yavaş fethedilen ülkelerin dili olan Arapçayı öğrenmeye başladılar. Yeni linguistik ortamı elde etmede çabuk davrananlar esasen yeni imparatorluğun şehir merkezlerinde yaşayan, Müslüman olmayan bilim adamları ve dini liderlerdi. Arapçayı iyice öğrenir öğrenmez, Kur'an'ı okuyabildiler ve daha önceden sadece tartışmalarda tartışmaya katılan ortakları vasıtasıyla öğrendiklerini birinci elden öğrenebildiler. Üstelik Hristiyanlar şimdi İncil'i, Müslüman ilim adamlarına kabul ettirebilmek için Arapçaya da tercüme ettiler.⁵ Polemiksel tartışma böylece ilaveli boyutlar alabilmişti. Kendi kutsal kitaplarını iktibas etmeye ilave olarak, her iki taraf kendi delilini desteklemek ve muhaliflerinin sözlerini çürütmek için diğer kutsal yazıları iktibas etme ve yorumlamaya başladılar. Bununla beraber, bu zor da olsa, tartışmaları daha ileri götürmeye hizmet etti, çünkü her iki taraf diğeri tarafından bu anlayışa ve onun kutsal kitabının yorumuna karşı koydu.⁶

Polemiksel tartışmalardaki üçüncü adım 830 yılında Bağdat'ta Abbasi halifesi Me'mun tarafından inşa edilen felsefe enstitüsü *Daru'l-hikme*'nin (hikmet evi) kurulmasında sonra başladı. Bu enstitünün temel amacı felsefe, tıp, simya, astronomi ve matematik alanındaki Yunanca ve Süryanice olan metinleri Arapçaya tercüme etmektir. Bu materyaller tercümeyle hazır hale geldiğinde Müslümanlar bu disiplinleri birinci elden çalışabilme imkânına kavuştular. Bu Yunanca ve Süryanice materyallerle alakalanan

⁴ "Andolsun, Allah, ancak Meryem oğlu Mesih'tir" diyenler elbette kâfir olmuşlardır." Maide, 5/72. "Allâh, üçün üçüncüsüdür" diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Oysa yalnız bir tek tanrı vardır, başka tanrı yoktur. Bu dediklerinden vazgeçmezlerse elbette onlardan inkâr edenlere acı bir azâb dokunacaktır." Maide, 5/73.

⁵ Bunun m. 639 yılından kısa bir süre sonra, bir Müslüman topluluğun ricasında yapılmış olabileceğine dair bazı göstergeler vardır. Örnek olarak bk. F. Nau, "Un Colloge du Patriarche Jean avec L'Emir des Agareens," *Journal Asiatique* 11, no. 5, 1915, s. 225-279.

⁶ İlk döneme ait polemiklerle ilgili kısa bir değerlendirme için bk. Harry Garland Dorman, *Toward Understanding Islam*, New York: Bureau of Publications, Teachers College, Columbia University, 1948.

Müslüman felsefeciler çok geriden sayıca daha fazla bir Müslüman diyalogu için bu önemliydi. İlk kez gerçekten, ve mantığının otoritesi temel mantıkçılarla kendi doktrinlerini vardı.

Devam eden tartışmalarda polemiklerin metodunu sona erdiren eğitim faaliyet alanlarına göre çalışmalarını üretmeyi sürdürdüler. tecrübeli olan birçok müellif Müslüman kelâmcılar ve fıkıhçılar olarak böyle bir yöntemi red ettiler. tartışmaların amacının daha güvenini tazeleme ve tartışma makul tartışmayla birini susturuyordu. Biraz sonra tartışmanın karakteristik inancının tartışma tır. Bilakis her farklılıkları ortadan lüman ilim adamları ve kelâmcılarla başlamış olarak yüzleşmenin olarak, böyle tartışmalar, bir şekilde halâ devam eden bir tartışma

Bununla beraber, geleneksel mantığı kullanarak tartışma miştir. Bu mantığı "Hristiyanlıkta na meydan okumada ilk kullanan el-Kindîydi (ö. 252/866-70?). tartışma olmasına rağmen, klasik Ya'kûbî (Monofizit) Hristiyan

nan polemiklerden onun görüşü tespit edilebilmektedir.⁷ Bir mantıkçı olarak bilinen Yahya onun delillerini çürütmek ve ispat etmek, en azından Yahya'nın kendi memnuniyetini ispatlamada, teslis kavramının değerini göstermede Kindî tarafından kullanıldığı gibi aynı mantık tarzını kullanır.

Kindî'yle Yahya arasındaki tartışmalarda rol oynayan saha, kendilerine aynı amaçları belirleyen iki toplum içindeki felsefeciler ve mantıkçılar tarafından anlaşılmıştır. Diğer Müslüman kelâm okullarının temsilcileriyle tartışmalarda kendi doktrinlerini desteklemede belirli Müslüman spekülâtif kelâmcılar bu çeşit bir akıl yürütmeyi zaten yapmışlardı. Onlar şimdi, tanrı ve enkarnasyonla ilgili olarak, Hristiyan teologlar ve felsefecilerle mücadelede bu felsefi delilleri kaynak olarak kullanmaya başladılar. Bu kelâmcılardan birisi Ebû Bekir Muhammed İbn et-Tayyib İbn el-Bâkılânî'ydi (ö. 403/1013). O, hem Yahyâ b. Adî ve hem de diğer Hristiyan polemikçilere cevap vermede, sadece onlara münhasır olmamakla birlikte, el-Kindî'nin argümanlarını kullanır. Bâkılânî, Bağdat'ta X. Asırda bir Maliki kadısıydı ve Eş'ari kelâm mezhebine mensuptu. Tanınmış bir kelâmcı, felsefeci olan Bâkılânî IV. Asrın müceddidi (asrın reformcusu) olarak anılmıştır.⁸ O, özellikle Hristiyanlara vermiş olduğu cevaplarda düşüncelerini açıkça söylemesi, etkili cevaplarla onları susturması ve keskin eleştirisiyle ünlüdür. Bâkılânî'nin yöneticileri namına özel görevlerde bulunmasına ilave olarak, hayatını ders vermeye, yazmaya ve sık sık halka vaaz etmeğe adanmıştı. Velüd bir yazar olarak, akşam namazından sonra oturup, otuz kırk sayfaya varan bir miktar yazı yazdığı kaydedilir. Sabah namazından sonra yazdıklarını tekrar okur, uygun gördüğü ilaveleri yapardı.⁹

Bâkılânî, Ehl-i sünnetin savunulmasında ortaya koyduğu kesin, tartışma götürmez görüşleri nedeniyle sonraki Müslüman ilim adamları tarafından saygıyla karşılanır. O, hem Müslümanlar ve hem de gayr-i Müslim

muhaliflerini dile dolamakla sünne ve lisanu'l-ümme" (Eh kazandırmıştır.¹⁰ Bir hikâyeye ki İsnâaşeriyye Mezhebine me tan geliyor" diye fısıldamış, b sizler 'küffar'sınız (inanmayan vermiştir.¹¹ Bir başka hikâye d bir ziyaretle ilgilidir. Bizans dumdaki kapıdan huzuruna arkası dönük bir şekilde hu onun sarığını ve ayakkabılar âlimlerin temsilcisiyim ve siz bizi İslâm'la şerefleştirmiş ve tir' diyerek reddetti."¹³

Bâkılânî'nin yazma konus dece bir kaçının ulaştığı, bilf kayıtlı desteklenmiştir. O, en yalanlama gerçeğiyle görüldü "red" onun ciddi bir şekilde k göstermektedir. O, bu karşı İçinde teslisle ilgili kısmı kap aldığı cild, bununla beraber, l

⁷ Bk. "Un Traite de Yahya Ben 'Adi", *Revue de l'orient Chretien*, 22 (Tome 2, no, 22, 1920), 4-14. Yahya'nın cevabının müzakeresi için bz. Macid Fahri, *A History of Islamic Philosophy*, New York ve London: Colombbia University bsk, 1970, s. 221-25 ve Robert Henry De Value, "The apologetic Writings of Yahya İbn 'Adi", (Doktora tezi, Hartford seminary), 1973), s.132 vd.

⁸ Ebu Bekr Muhammed İbn et-Tayyib el-Bâkılânî, olarak zikredilmiştir. *İ'cazu'l-Kur'an*, nşr. Ahmed Sakr, Daru'l-maarif, Kahire, 1954, s.56.

⁹ Sakr, *a.g.e.*, s38-42.

¹⁰ Ebû Bekr Muhammed İbn et-T Kevserî, Kahire, 1950, s.7. Bâkıl yazılı olduğu kaydedilmiştir: "B kılıcı, dinin direği, İslâmın vekili rıdır. Rahmetullahialeh.", el-Kâ hakkında pek çok hikâye onun anlatılır. Bu anlatılanlar, Bâkılân çevirip susturduğunu ihtiva etme

¹¹ "Görmedin mi biz kâfirlere şey lar.", Meryem, 19/83; Bâkılânî, e

¹² Bâkılânî, *a.g.e.*, s. 8.

¹³ el-Bâkılânî, *İ'cazu'l-Kur'an*, s.31 ği ihtimalinden dolayı yemeğe o güvencesi verildi. Ziyafet masası randı. Bâkılânî ve kral arasında nin birçok örneğini anlatma fırsat

lendirilmiştir.¹⁴ Bilinen önemli soru “Babu’l-kelâm ala’n-nasara” başlığıyla bir bölümde veya “Hristiyanlara reddiye hakkında bölüm” de sunulmaktadır.¹⁵ Bâkılânî’nin tartışmayı ve Hristiyanların reddini, İslâm kelâmı hakkındaki temel çalışmasında ve özellikle bir Müslüman tanrı doktrinin tartışma şartları içinde ele aldığı açıktır. Öyle ki O, bu Tanrı anlayışını, Tanrının tabiatını anlamak için uygun olduğu şeklinde anlar.¹⁶

Yazarının kuşatıcılığı, doktrinler arasını ayırt etmede, mantıki deliller ve akli deliller sunmadaki açıklığı nedeniyle *Kitâbü’t-Tevhid* sünni kelâm kitaplarının en meşhurlarından biri olarak kabul edilir. Yunan felsefesi ve mantığıyla bağlantılı olma seviyesi bakımından diğer reddiyelerden farklıdır. Çünkü bu terminolojiyi kullanan Hristiyanlara karşı cevap vermek amacıyla Arapça düzenlenmiştir. Felsefi-kelâmi bir inceleme (tez) formundadır. Bunun için modern okuyucuya oldukça ağır ve okumak için zor görünebilir.

Bir Eş’ari olarak tek ve ebedi, eşsiz olan Allah’ın objektif hakiki sıfatlarının olduğunu ispatlamak için akli düşüncenin önemini kabul etmiştir. O bu sıfatları “ne O’nun aynı (Allah’ın zatı) ve ne de zatının gayrı” olarak biraz paradoksal bir şekilde tanımlamış olmasına rağmen, Allah’ın zatıyla ezeli ve ebedi olduğunu savunmuştur. Eş’ariler genellikle sayı itibariyle Allah’ın sıfatlarının: Hayat, ilim, kudret, irade, kelâm, basar ve işitme

¹⁴ Richard J. Me Carthy, S.J. tarafından yayınlanmıştır. El-mektebetüş-şarkıyye, Beyrut, 1957. Schfer’sin yazması Bâkılânî’nin kitabının tam başlığının isminde açık bir şekilde gösterir ki bu çalışma gerçekten bir reddiyedir: *et-Temhid fi’r-reddi ale’l-Mulhide el-Muattıla ve’r-Rafida ve’l-Havariç ve’l-Mu’tezile*. C.H. derenbourg, Les manuscrits arabes de la collection Schefer a la Biblioteque Nationale (Ektract du Journal des Savants, Mars-Juin, 1901), Paris, 1901, s.10.

¹⁵ Bir kişi monografilere referanslar bulurken ilk dönemlerde merkezi Hristiyan doktrinlerine tahsis edilmiş, sadece bir kaç baki kalmıştır. Örneğin Kindî’nin felsefi reddiyesi kısmen sadece Yahya b. Adî’nin cevabından tekrar düzeltilebilir. (Yukarıdaki 7 nolu nota bk.) Eş’arî’nin Hristiyanlarla ilgili üç risalesi elde mevcut değildir. (Bk. Richard J. Mc. Carthy, *The theology of al-Ash’arî*, Imprimerie Catholique, Beyrut, 1953, s. 211-12, 227 (sayılar; 1, 8, 86.) Bunun bir istisnası Ebû Mansur Mâtürîdî’nin (ö. 333/994) *Kitâbü’t-Tevhid*’deki kısa bir reddiye kısmıdır. Nşr. Fethullah Huleyf, Daru’l-meşrik, Beyrut, 1970, s.210-15. Bu bölüm “Hristiyanların Hz.İsâ hakkında görüşleri ve bu görüşlerin reddi” olarak adlandırılmıştır. Bunu “Peygamberlerin peygamberliğinin delili ve özellikle Hz.Muhammed’in (s.a.v.) misyonu”nun takdimi takip eder.

¹⁶ Bunu Mâtürîdî’nin, nübüvvet başlığı altında “Hristiyanların Hz. İsâ’yla ilgili görüşleri” şeklinde konu edindiği *Kitâbü’t-Tevhid*’le karşılaştırınız. (S. 210-15)

olarak yedi olduğunu kabul etmiştir. İkinci sıfat, beka’yı; ezeli veya ezelî olarak kabul etmiştir.

Kendinden önce ve sonrakı her şeyin, herhangi bir enkarnasyon düşüncesiyle bir ilahi sıfatın insan bedenine girip çıkması anlayışını reddetmiştir. O, dünya hayatı ilahi birliğin ilahi maddeye dönüşmesi yüzünden değişikliğe maruz kalması ve hayatın atfının imkânsız olduğu ve hayatın Müslümanlar, bununla beraber diğer kâinatın melekeleri, ruhlar ve melekelerle –ki Allah insanları yaratmış ve seçmiştir–insanlarla irtibat kurması Allah’ın Muhammed’e olan kudsî iradesiyle “kelâmullah” olarak anlaşılması gerektiğini söyleyen herkes tarafından Kur’an’ın ezeli olması veya ezeli olmaması etmiştir. Sonuç olarak bu konunun çözümü şetindi.

Aralarında Bâkılânî’nin de olduğu ilk 11 mahlûk kelâmı olduğu fikri, Mu’tezile mezhebi mensupları tarafından mahlûk olduğuna inandılar. İlk önce bir hakiki veya nesnel sıfatın inandırıcı dayandırdılar. Mu’tezililer, genel olarak ilahî sıfatlarını tartışmayı kaybedenlerdir. Kelâmcılar, bununla birlikte aklî ve kâğıt, mürekkep, insan sesiyle yazılan geçicilik ve yaratılmışlığa delil olarak mahlûk kelâmıyla nasıl bağlanabilir doks bu sorunun ne genel olarak çözüldüğüdür.

Allah’ın kelâmının, sıfatları ile ilgili olması problemi, bu yüzden

karşı ortaya koyduğu eleştirinin arka planında kalır. Aynı esnada Hristiyan savunmacılar, teslis ve İsa'nın ilahlığı konusunda Hristiyan inancını amsız Müslüman eleştirisinin aydınlığında, kendi görüşlerini sadece manevi değil aynı zamanda kıyasa dayalı (analojik) akıl yürütmeyi kullanarak açıklama ve doğrulamaya çalışırken, kıyas ehli (analogistler) insan tecrübesi ve gözlemlemesinden ilham almışlardır. Bu kıyas ehli, bununla beraber, mantıki bir şekilde görülebilir canlılar dünyasından hareketle meydana getirilen hiçbir kıyasın görünmez, ezeli ve ebedi Allah'a uygulanabilir olmasına dayanarak onları kabul etmeyen Müslümanları ikna edemez durumda kaldılar.

Dokuzuncu asırda İslâm felsefesinin ve onuncu asırda Eş'ari kelâmının gelişmesiyle, o zaman, Hristiyan savunmacılar, kendi savunma kalıpları içinde felsefi tartışmaya ve kelâmi kavramları kullanmaya başladılar. Bazı durumlarda, Yahya b. 'Adî'yle, her ikisi kullanıldı. *Kitâbü't-Temhîd*'in pasajlarında göreceğimiz gibi Bâkıllânî'nin onuncu asrın sonunda yazdıkları, aynı felsefi, rasyonel mantıki delillerle, onun Hristiyan karşıtlarına meydan okur.

Bâkıllânî'nin çalışması hakkında üç şeye dikkat etmek önemlidir. İlk olarak o reddiyesini sadece Hristiyanlara değil aynı zamanda, ona Allah'ın vahyini inkâr eden ya da sıkı monoteizmi reddettiği gözüken diğerlerinin düşüncelerine yöneltir. Nitekim bütünüyle o, 4. bölümde “natüralistler”e, 5. bölümde “müneccimler”e, 6. bölümde “düalistler”e, 7. bölümde “sihirbazlar”a, 8. bölümde “Hristiyanlar”a, 9. bölümde “Brahmanlar”a ve 12-15. bölümlerde Yahudilere hitap eder.¹⁷ İkinci olarak, Yahudilerle ilgili bölümler hariç, bu reddetmeler Bâkıllânî'nin epistemoloji tartışması (birinci bölüm) çerçevesinde, bilinebilirler ve varlıklar (ikinci bölüm) ve çok önemli bir şekilde, Allah'ın varlığını ve sıfatlarını tartışmasından sonra (üçüncü

¹⁷ Bâkıllânî, *Kitâbü't-temhîd*, nşr. Richard J. Mc. Carthy, Beyrut, Librarie orientale, 1957, s. 34-131, 160-190. Çünkü Yahudileri reddiye onların tanrı konseptinde hitap edilmemiştir, bu Bâkıllânî'nin Muhammed'in peygamberliği ve Kur'an'ın tartışmasından (sonra) olan kısımda gelmiştir. Bâkıllânî'nin *Kitâbü't-temhîd*'de gayr-i Müslim dinler ve ideolojiler ele alış tertibi, Richard J. McCarthy'nin önerdiği gibi, Eş'ari'nin tertibini takip ettiğini göstermektedir. (“The Works of al-Ash'ari,” İbn Asakir'in *Tebyînü'l-kezîbi'l-müfterî*'sinden notlar ilavesiyle tercüme eden McCarthy. R. J. McCarthy'nin *The theology of al- al-Ash'ari*'nin içinde [Imprimerie Catholique, 1953], s. 211-212.

bölüm) yer alır.¹⁸ Üçüncü husus ise, Bâkıllânî'nin Hristiyanların genelini değil, sadece özel doktrinlerini reddetmesi. Monofizistleri çok iyi tanır ve onların ismen değinmez veya işaret eder. Bu şekilde onların görüşlerini sunar.

Öyleyse *Kitâbü't-Temhîd*'de Bâkıllânî, İsa'nın tanrının vasfı ve enkasını, esaslarıyla ilgili Hristiyan delillerini

Bâkıllânî Hristiyanları reddetmek için kıymetini ve uygunluğunu soğukkanlılıkla feciler ve kelâmcılar arasında tartışma nımına bir referans olduğu. Bu tartışma ilkelerinden biri, bütün var olanların meydana geldiğidir ve bu yüzden doğru dır.”²⁰ Bâkıllânî bu tartışma sırasında nesnelerin varlığını uygun bir şekilde lebilir objelerle, kıyaslanabilirlik ileri sürer.²¹

Bâkıllânî'nin tartışması Aristoteles kategoride: Saf cevher veya avariasına dayanır. Cevherler ve yaratıcı hiçbir durumda yaratıcı

¹⁸ Bk. Bâkıllânî, *Kitâbü't-Temhîd*, s. 131-132.

¹⁹ Bâkıllânî'nin bir çağdaşı olan İbnü'l-Mütercimler Süryanice eserlerinin kelimesini karşılayacak bir ifade olarak *Cevher* kelimesini kullandılar. Çev. *Das Metropolitene Elias von Colmar*, E. Barth, 1886, s. 2. Muhtemelen *la Trinité, Traite sur l'Intellect*, J. Allard et G. Troupeau, Beyrut, 1953, s. 10.

²⁰ Augustine, Perier, *Petits Traités de Philosophie*, Paris, 1920, s. 53.

²¹ Bâkıllânî, *Kitâbü't-Temhîd*, s. 77.

Bâkıllânî, enkarnasyon hakkında Hristiyan kabulü “İsâ’nın bedenine nüfuz, kelâmı (yani oğul)” iktibas eder.²⁹ Daha sonra bu hulul veya vahdetin çeşitli Hristiyan yorumlarıyla ilgili kendi anlayışını sunar. O, birçok Hristiyan’ın İsâ’nın birliğini, “suya şarap veya süt döküp karıştırıldığında ortaya çıkan su gibi ilahi ve insan tabiatlarının “karışma ve karıştırılması” olarak ifade ettiklerini söyler.³⁰ O, yanlış bir şekilde bu durumu –ki bu gerçekten Ya’kûbî bir durumdur– Nestûrilere nispet eder. Daha sonra doğru bir şekilde bir Ya’kûbî düşüncesini takdim eder. O diğerleri birliği sadece içinde kelime kalıpları ve fonksiyonlarının bulunduğu form (heykel) olarak anlamışlarken, Ya’kûbîlerin “Tanrı kelimesinin bir birlik içinde ete ve kana dönüştürüldüğü”³¹ görüşünü iddia ettiklerini belirtir. Ancak son kavram taraftarlarının insan formunda kelimenin (lafzın) gözükmesi şekliyle ilgili olarak aynı kanaatte olmadıklarını söyler. Bu monofizist Ya’kûbîlerin birçoğu insan ve ilahi olan bir karışım düşüncesini benimsediler. Ancak, bazıları bu karışım kavramını reddetti ve tıpkı bir aynada³² bir kimsenin yansıması veya bal mumu ya da toprak üzerine kazınmış bir yüzüğün bıraktığı damga gibi belirli bir bedende kelimenin varlığı için çeşitli kıyaslamalar teklif ettiler. Kaynağını vermeksizin Bâkıllânî bir Hristiyan yazarı iktibas eder: “Ben söylüyorum ki kelime bir anlamda İsâ’nın bedeniyle birleşti, öyle ki, dokunmak, karışmak veya birbirine karıştırmaksızın, kelime onu içinde eritti. Nitekim aynı şekilde ben Tanrı’nın gökyüzünde olduğunu ancak ona dokunmadığımı veya onunla karışmadığımı söylüyorum ve tıpkı bunun gibi ruhla karışma veya bir teması olmaksızın aklın ruha hulul eden bir cevher olduğunu söylüyorum.”³³

Bâkıllânî Bizansların veya er-Rum olarak işaret ettiği Melkitlerin durumunu pek anlamaz. O, doğru bir şekilde onların olumlu yönünü “Kelimenin cisimle birliğinin anlamının ikinin bir olmasıdır” şeklinde tanımlarken, yanlış bir şekilde onlara ve Nesturilere birbirine karışmış ve karıştırılmış Ya’kûbî kavramını nispet eder.³⁴ Öyleyse o, Melkitlere karşı onların beşeri

İsâ kavramını belirlemek için Ya’kûbîler arasındaki farka “kişi”yle (örneğin Nazarethli b... tutarak birleştirildiğine inanır... insan”la, yani “bütün insan... birleştiğini kabul ettiler. Bâkıllânî insanlığıyla ilgili olarak küll... doğuran kusur olarak görür. “külli insan”ın mantıki imk... güçlendirerek bunun hem ma... varır.³⁵

İsâ’nın hem ilahi, ezeli ve... yeni bir tartışma çizgisi o... “Mesîh”teki bu birliğin, bir o... olarak gerçekleştiği fiillerden... Eğer fiil böyleyse, bu fiilin... Bâkıllânî Hristiyanların bu f... inkâr etmediklerini gösterir v... karşı tartışmaya devam eder... birlik oluşturan failin yaptığı... fiilin faili kimdir? Yalnızca u... numlar mıdır, yoksa her iki... Mantıki bir şekilde, sonuç çık... ve o netice olarak, farklı açı... metot takip eder.

Kur’anın nisa sûresinde Mesîh’in çarmıha gerilmesini

²⁹ Bâkıllânî, *a.g.e.*, s. 78.

³⁰ Bâkıllânî, *a.g.e.*, s. 78.

³¹ Bâkıllânî, *a.g.e.*, s. 78.

³² Bu, Yahya b. ‘Adî tarafından yapılan bir kıyaslamadır. Bk. *erier, Petits Traités*, s. 12-18.

³³ Bâkıllânî, *Kitâbü’t-Temhîd*, s. 88.

³⁴ Bâkıllânî, *a.g.e.*, s. 91..

³⁵ Bâkıllânî, *a.g.e.*, s. 94-95.

³⁶ Bâkıllânî, *a.g.e.*, s. 96.

³⁷ Bâkıllânî, *a.g.e.*, s. 94-95.

³⁸ “Ve ‘Biz Allah’ın elçisi, Meryem (belâlara uğradılar). Oysa onu öldürdüklerini keskin biçimde gösterildi. Onun hakkında ayetler O hususta kesin bilgileri yoktu (onu öldürdüklerini keskin biçimde

Bâkıllânî kendi delili hatırına Hristiyan iddiasını terk etmeye arzudur. Açıkça kendi amaçları uğruna o, çarmıha gerilme inancını ilahi birliğin Hristiyan anlayışına karşı oluşunu İsa'daki insan tabiatını ve tamamıyla kefareti fikrine karşı oluşunu daha da ilerletmek için çarmıha gerilme inancını kullanıyor. Çarmıha gerilme ve ölüm anına yoğunlaşarak tam o vakitte bedenle "oğul"un birliğinin hala devam edip etmeyeceğini sorar. Eğer bir tarafta cevap olumluysa, o takdirde imaj ruhul-kudüsün gerçekte çarmıha gerildiği ve öldürüldüğüdür. Ancak eğer bu doğruysa, o, baba ve ruhul-kudüsün de öldüğü anlamına geldiğini savunur. Öyle ki, Hristiyanlarla birlikte bir imtiyaz anlamsızlığını düşünür. Diğer taraftan soruya cevap olumsuzsa ve iki İsa'nın iki tabiatı çarmıha gerilme anında birliği kabul edilmemiştir. O, birlik doktrinini terk etme ve en azından bu anda İsa'nın sadece bir beşer olduğunu kabul anlamına gelir.³⁹ Bu, pek tabii, sadece Hz. İsa olduğunu ve tek bir tabiatının olduğunu oluşturmak için Bâkıllânî'nin delilinin temel amacıdır.

Bâkıllânî, Hz. İsa'da olduğu kadar İbrahim ve Musa'nın da aynı anda Allah'ın kelâmıyla birleştiğini göstermeye çalışarak iddiasını sürdürür. O, bu peygamberlerle Hz. İsa arasındaki bu benzerliğin Hristiyanlara göre kabul edilemez, olduğunu bilir. Mesih'in işlerinin onun eşsizliğini ispatlayacağı Hristiyan cevabını öngörerek, İbrahim'i kutsal metinlerde Musa'nın da görünür mucizeler ortaya koyduğunu teyit ettiğine işaret eder ve bu yüzden Hristiyanlar kadar İsa'yı da tanırlar. Musa'nın işlerinin Tanrı tarafından onun yakarışına cevap olarak verildiği Hristiyan iddiasına karşılık Bâkıllânî, aynı şeyin İsa'nın mucizeleri için de söylenebileceğini sert bir şekilde cevap olarak verir.⁴⁰

Bu deliller dizisinin sonucundan Bâkıllânî'nin çıkardığı İncil metninin temelinde, İsa'nın bütünüyle ve sadece insan olduğu sonucunu, çıkardığı açıktır. O, aynı durumda onun diğer peygamberlerin yaptığı gibi Tanrısına hitap eden bir insan olduğunu göstermek için İsa'nın bazı sözlerini iktibas eder. İşte burada Lazarus'un dirilmesinden önce İsa dua etmektedir: "Baba, beni işittiğin için sana şükrediyorum. Beni her zaman işittiğini biliyordum.

Ama bunu çevrede duran hal diye söyledim."⁴¹ İsa Getsem mümkünse bu kâse benden istediğin olsun."⁴² İsa'nın çarmıha gerilme anında "Baba, beni niçin terk ettin?" olmuştur.

Karmaşık felsefi delil temelinde, Hristiyan muhaliflerinin, İsa Mesih'in insan olarak varlığını kabul etmede başarılı olur. Bâkıllânî'nin insan olacağı sonucunu çıkararak, Hristiyanlıkçıktan itibaren sonucun kaçınılmaz olarak temelen retorik sanatın, daha çok ölüme başarılı olduğu açıktır.

³⁹ Bâkıllânî, *Kitâbü't-Temhîd*, s. 97-98.

⁴⁰ Bâkıllânî *a.g.e.*, s. 98-99.

⁴¹ Yuhanna, 11: 41. Bütün alıntılar New York: American Bible Society, 1973.

⁴² Matta, 26:39. Krş. Markos, 14: 36.

⁴³ Matta, 27:46. Krş. Markos, 15: 34.